

DE
EENZAME
PILOOT

JOHAN

FABER

DE

EENZAME

PILOOT

2018 Thomas Rap Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2018 Johan Faber
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagillustratie © Billy & Hells
Foto auteur Merlijn Doomernik
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 004 0525 7
NUR 301
thomasrap.nl

Ik ga iets ongelooflijks vertellen. Het is een oud verhaal, en het is al bijna vergeten. Zelfs hier, waar de gevolgen voor iedereen nog zichtbaar zijn. De stad schittert als nooit tevoren, maar het is een moderne glans, de glans van geld en schijn.

Ik heb het over Operatie Gomorra.

De eerste aanval was op 23 juli 1943; de laatste in de nacht van 2 op 3 augustus. Er vielen meer dan 40.000 doden: grootouders, vaders en moeders, kinderen.

Iedereen praat altijd over Dresden. Dresden, de parel aan de Elbe, een stralend baken van beschaving, in één nacht van de kaart geveegd. Maar wie berinnert zich Operatie Gomorra?

Het bombardement telde elf nachten. Telkens als ze dachten dat het voorbij was, gilde het luchtalarm opnieuw, spoedig gevolgd door de onheilspellende dreun van Bomber Command en de US Air Force.

Beneden in de schuilkelders was het alsof een infanterie van reuzen in dicht gelid over de stad marcheerde, de ene golf na de andere. Het stopte nooit, en zelfs toen het opviel ging het door. Het ging door tot de dag van vandaag. Er zijn nog oude ogen die het hebben gezien, er zijn nog halfdove oren die het hebben gehoord.

De Britten waren naar het schijnt de specialisten van de

luchtterreur. Welbewust kozen ze de dichtstbevolkte wijken, waar ze de meeste slachtoffers zouden maken. Eerst bliezen ze met speciale luchtmijnen de daken weg, daarna volgden de brandbommen die de vuurstorm aanjoegen.

Elf nachten.

Toen het voorbij was, bestond Hamburg niet meer. Het was gewoon weg. En het vreemde was dat de bevolking, of wat er nog van over was, zich onmiddellijk aanpaste aan de omstandigheden. De mensen trokken zich niet jammerend de baren uit het hoofd, ze scheurden zich niet schuimbekkend de kleren van het lijf. Tussen het puin scharrelden ze rond, op zoek naar wat er nog aan bruikbaar te vinden was. Een oude koekenpan, kinderkleding, een emmer – de meest alledaagse voorwerpen konden een leven redden.

In de stad die niet meer bestond ging het leven verder. Er werden baby's geboren, er gingen mensen dood. Kinderen speelden. Stelletjes vreeën, trouwden, maakten ruzie. Er werd gelachen, er was muziek, er werd gedanst. Binnen de kortste keren was het ondenkbare, de totale verwoesting van alles wat je als vanzelfsprekend beschouwt, alweer alledaags geworden.

OCHTEND

Zijn naam is Faber. Dat is het enige wat ik weet. Faber – er is geen voornaam genoemd. Misschien *is* het wel zijn voornaam.

Hij belde vijf dagen geleden. Of ik het was, in gebrek-
kig Duits. De stilte na de vraag klonk ongemakkelijker dan
ik bedoelde. Ik heb ze vaker ontvangen, dit soort telefoon-
tjes, vroeger. Maar de laatste jaren is het erg stil.

Ja, zei ik ten slotte.

Faber schakelde over op Engels. Hij was een Nederlan-
der. Noemde zichzelf een ‘onderzoeker’. Werkte voor iets
wetenschappelijks. Hij was geïnteresseerd in mijn verhaal.
Het was alweer zo- en zoveel jaar geleden. Of we konden
praten. Van man tot man.

Ik noemde mijn bedrag. Hij noemde zijn bedrag. We
kwamen een bedrag overeen. De afspraak werd gemaakt.
Vrijdag, halftwaalf. Onder aan de trap in de grote hal van de
Hauptbahnhof. En dat was dat.

—

Het weer was goed. Het was in ieder geval niet slecht, want
dan had ik het me zeker herinnerd. En als het twee weken

lang met bakken uit de lucht was gekomen, zou ik nooit zijn begonnen aan mijn avontuur. Maar het weer was goed en bleef goed, en alles wat ik erover ga vertellen is de zuivere waarheid.

Voor de meeste mensen is het weer in wezen een onbenullig verschijnsel. Zon, regen, sneeuw, wat maakt het uit? Je moet nog steeds werken, studeren, boodschappen doen, de vuilniszakken buiten zetten.

In de lucht is dat anders. Slecht weer is nog tot daar aan toe. Dan blijf je als simpele hobbypiloot gewoon aan de grond, want de *Visual Flight Rules* schrijven een minimumzicht van 1500 meter voor. Waar je echt voor moet uitkijken is weer dat *verslecht*. Het is me een paar keer gebeurd dat ik, vaak verrassend kort na het opstijgen onder een kraakheldere hemel, plotseling in een ziedende storm terechtkwam, en al die keren flitste het door mijn hoofd dat ik er nu echt geweest was. Het vreemde was dat die gedachte me onmiddellijk weer kalmeerde. Ik begon niet te huilen van ellende, ik ramde niet in woedende paniek met mijn vuisten op het instrumentenpaneel. Ik volgde gewoon het protocol, bracht die schuddende en trillende kist onder controle en zette hem veilig aan de grond.

Hoewel ik verreweg het jongste lid was van Aeroclub Hamburg en in feite nog maar vijftig vliegreuren had gemaakt, had ik in die korte tijd een reputatie opgebouwd als een goede, gedisciplineerde piloot. Dat ik een stille jongen was, zonder een greintje bravoure, zal daar vast aan hebben bijgedragen. Het kwam niet in me op om voor de afwisseling wat stunts uit te halen met mijn toestel; ik luisterde naar de instructeur en volgde gehoorzaam de procedures.

Ik kende veel beginnende piloten die de grenzen opzochten. Jongens die zich steevast te weinig aantrokken van de weersvoorspellingen. Bij twijfel de lucht in. En dan achtjes draaien boven hun eigen woonplaats of zoiets. 't Scheen erbij te horen, maar ik deed daar dus niet aan mee. Niet omdat ik niet durfde, maar omdat ik het zo vreselijk kinderachtig vond.

Ik droomde groot.

Er is natuurlijk altijd die eerste stap. De barrière van het begin. Voorbereiden, trainen, routes bestuderen, frequenties checken, radiobakens in kaart brengen, verschillende scenario's uitdenken, dat is allemaal makkelijk zat. Maar op het moment van de waarheid ben je alles vergeten. Je ziet jezelf in een verblindend licht, bibberend als een zesjarige op de hoge duikplank, het eerste zwemdiploma net op zak. Zodra je daar staat en wiebelend van de zenuwen in de diepte tuurt, weet je honderd procent zeker dat je de grootste vergissing van je leven hebt begaan. Maar er is geen weg terug; het steile trappetje staat vol, de kinderen achter je beginnen ongeduldig te morren.

Je denkt: nee. Nee, nee, nee.

En dan spring je.

Het was het voorjaar van 1987. Ik was achttien. Niemand stelde vragen toen ik de Cessna 172 voor drie weken charterde.

—

Harde wind jaagt langs de gevels. Het bekende portret van de morgenstond: grauwe gezichten, haastige passen. De oude

kantoortijgers, de haastig opgemaakte carrièrevrouwen, de onderwijzeressen, de ingenieurs, het winkelpersoneel... Ik loop tegen de stroom in, ik raak een schouder, een ruzzak, een vreemde hand strijkt langs de mijne.

Het hopeloos geruïneerde gebit van de stad is piekfijn gerenoveerd. Kolossale kantoorgebouwen weerspiegelen de grijze lucht, reuzen van appartementenblokken staan zelfgenoegzaam te pronken naast de gerestaureerde kerken. Het oude stadhuis staat er nog altijd, het verkeer dreunt over brede wegen, de haven is een stampende machine van bedrijvigheid. De oorlog verdwijnt onder nieuwe lagen roet, nieuwe herinneringen. Maar hij is er nog, reken maar.

Als ik omhoogkijk, naar de vuile, ondergekotste hemel, kan ik het niet laten om me in te denken hoe het geweest moet zijn. Niet hier, beneden, in de schuilkelders, maar daarboven.

Ik ken de stad niet alleen vanaf het maaiveld, maar ook vanuit de lucht. Vaak genoeg heb ik het nieuwe Hamburg van boven gezien, het Hamburg van het verweerde glas, het gore beton, het piepende staal. Als ik neerkijk op de stenen geometrie van straten en pleinen raak ik soms bevangen door een diep verlangen. Met mijn hand trek ik een denkbeeldige pook naar me toe, de onderbuik van het vliegtuig opent zich, en daar gaan ze, mijn schatjes, mijn kinderen, ze tuimelen loodrecht omlaag, worden snel kleiner tot ik ze niet meer zie. Ik wacht en blijf kijken, terwijl ik mijn toestel bekwaam door het van *Flak* vergeven luchtruim stuur, tot het moment dat de bommen de grond raken in een feest van vuur en rook. Juichend en zingend trek ik een vlammend spoor door de stad, terwijl ik de drukgolven van beneden voel aanzwellen.

O, wat schitterend! O, wat fantastisch!

Het genot van het kapotmaken moet wel universeel zijn. Zoiets als de drang tot voortplanting. Beschaving heeft zijn charme, maar op den duur beginnen wellevendheid en goed nabuurschap je danig de keel uit te hangen. Dan moet er een steen door de ruit, een huis in brand gestoken, een onvervangbaar schilderij aan reepjes gesneden, een stad in de as gelegd.

Ik heb wel eens wat gelezen over Bomber Command. Ze waren nog heel jong, de piloten, en laf waren ze niet, want de bombardementsvluchten waren levensgevaarlijke ondernemingen. De Luftwaffe was praktisch uitgeschakeld in de laatste oorlogsjaren, maar de luchtafweer bleef tot de laatste snik terugschieten.

Misschien zijn er nog een paar piloten in leven. Beven- de grijsaards met verzonken ogen. Je zou ze geen twee keer aankijken als ze door de straten van Hamburg zouden schuifelen om hun nalatenschap zozegd in ogeschouw te nemen.

Over grijsaards gesproken: waar zijn de oudjes gebleven de laatste tijd? Is het te vroeg? Liggen ze nog in hun nest, staan ze nog in een vale kamerjas kreunend de kachel op te poken? Of zijn ze uit de stad verbannen? Feit is dat je in de Bergstrasse louter jonge gezichten ziet, oortjes in, een doodse blik.

Vroeger, helemaal niet zo lang geleden, klonterden nutteloze pensionado's samen op straathoeken en voor buurtsupers. Ze waren een niet heel geliefde, maar toch gerespecteerde stedelijke stam, met een eigen oudemensengeluid en een eigen oudemensengeur. Dood zijn ze niet, want je kunt geen krant openslaan of het gaat over vergrijzing. Maar

uit het territorium van de stad zijn ze verdwenen, verjaagd door de jeugd.

Ik sta nog aan de goede kant. Je zou me, als je het begrip heel ver oprekt, nog 'jong' kunnen noemen. Maar niet lang meer. Nog even en de jeugdige massa keert zich tegen mij. Kan ik ook oprotten, of binnenblijven.

—

Mijn vader werkte bij Siemens. Ik heb hem nooit kunnen betrappen op enige interesse voor iets dat niet op de een of andere manier met techniek te maken had. Hij las de krant, hij keek naar het nieuws, maar het ging allemaal langs hem heen. Zijn bestaan was versmolten met zijn werk.

Ik ben nog uit de tijd dat je in feite geen idee had wat je vader overdag precies uitspookte. Hij deed, naar eigen zeggen, elektromechanische experimenten in een laboratorium, maar ik wist niet waar, met wie of waarom. Thuis, in de kelder, deed hij ook elektromechanische experimenten. Je zou kunnen zeggen dat zijn werk zijn hobby was.

Mijn vader was op zijn manier een ontwikkeld man: hij las boeken over ruimtesondes, waterkrachtcentrales, kwantummechanica, het stroomnetwerk, radarsystemen. Techniek was het enige waar hij ontzag voor had; natuurkunde was in zijn ogen de hoogste (en enige) wetenschap. De rest was klets. Hij ging nooit naar de film of het toneel. Hij deed niet aan sport en heeft volgens mij nog nooit in een café gezeten.

Als kind heb ik heel lang gedacht dat mijn vader geen vrienden had, maar dat klopte niet. Op een dag stond er

een kleine, gezette man voor de deur die zich voorstelde als 'een kameraad van vroeger'. Toen mijn vader de gang in kwam lopen, gebeurde er iets gekks. Het was of zijn gezicht zich opende. Hij omhelsde de bezoeker, iets wat hij met ons nooit deed.

Papa en de vreemdeling zaten de hele avond in de voorkamer te praten en te lachen. Diep in de nacht hoorde ik ze buiten luidruchtig afscheid nemen.

Ergens hoopte ik dat wij er een huisvriend bij hadden gekregen, want er kwamen weinig mensen bij ons over de vloer. Maar de kleine, gezette man is nooit teruggekomen. De volgende dag gedroeg mijn vader zich alsof er niets was gebeurd. Bij het avondeten sprak hij nog minder dan gebruikelijk en later viel hij in zijn vaste stoel in slaap. Hij heeft nooit meer iets gezegd over de onbekende die bij ons voor de deur stond, en ik durfde er niet naar te vragen. Maar wat ik die avond had waargenomen was vriendschap. Tenminste, dat vermoed ik.

Ik heb een jongere broer die Ingmar heet. Ik heb een vader en een moeder, oude tantes, wat nichten en neven. Maar vrienden, nee, die heb ik niet. Nooit gehad ook. Nooit gemist.

Er waren jongens bij wie ik vroeger over de vloer kwam. Jongens als ik, zal ik maar zeggen. Maar het stempel van outsider schiep geen band. Het maakte het samenzijn alleen maar pijnlijker. Wij schaamden ons, voor onszelf en voor elkaar. Alleen al de gedachte dat iemand ons zou zien, joeg me de stuipen op het lijf.

Het is niet voor niets dat je er niet bij hoort. Mensen zoals ik zijn alleen gewoon beter af.

Mijn vader... Hij was er gewoon, zo vanzelfsprekend als ons huis, de school, de stad. Ik wist niet beter of er zou nooit iets veranderen.

En in zekere zin gebeurde dat ook niet. Mijn vader en moeder zijn er nog steeds, het huis waar ze wonen staat er nog altijd, net als de stad. Zelfs de school is er nog, vlakbij, al ben ik er nooit meer gaan kijken.

Als ik op visite ga bij mijn ouders, glijd ik terug in die wereld alsof ik me in een lauwwarm bad laat zakken. De klamme etenslucht uit de keuken; de damp van gekookte aardappelen die tegen het raam slaat. De kelder, behangen met gereedschap, met aan één kant de verweerde werktafel. De woonkamer met zijn praktische comfortstoelen. De bushalte voor ons huis. Alles hetzelfde.

Het was altijd een tikkeltje te warm bij ons thuis, want mijn moeder was nogal kouwelijk, en nog steeds breekt het zweet me uit als ik er een tijdje ben. Als ik opsta om te gaan, hangt mijn moeder aan mijn arm.

‘Jongen, blijf toch eten.’

‘Het ruikt heerlijk, moeder, maar ik moet gaan,’ zeg ik dan, terwijl ik me losmaak uit haar greep.

Ah, de verleiding van de ouderlijke woning. De geuren van vroeger, het vertrouwde, warme licht, de overbeken- de geluiden van het huis. Een deel van mij zou niets liever doen dan zijn schoenen uittrekken en zich uitstrekken op de canapé om zich eens flink te laten bemoederen. Een ander deel wil krijsend het pand verlaten. Ik kies de middenweg. Ik zoen mijn moeder op beide wangen, ik geef mijn vader een hand en een paar seconden later sta ik op straat, waar de straatverlichting kringen van licht maakt op het plaveisel.

De laatste keer dat ik bij mijn ouders was, vond ik mezelf terug in de jongenskamer. Blauwbleek licht viel door een smalle opening in de gordijnen. Het was er koud vergeleken met de rest van het huis en het rook er vreemd, naar oude vloerbedekking, maar verder was ook hier alles min of meer hetzelfde gebleven. Mijn blik bleef hangen bij het stapelbed. Want Ingmar en ik deelden niet alleen een kamer, we deelden ook een bed – ik lag onder, hij boven. Als ik 's nachts wakker lag, en dat was vaak het geval, keek ik naar de vorm van Ingmars lichaam, dat zich onbeholpen aftekende in het schemerige gebied boven mij. De spiraalvering deinde zachtjes op het ritme van zijn ademhaling.

Ingmars bed stond vol met dozen, maar het mijne was opgemaakt, klaar voor gebruik, al was ik er tamelijk zeker van dat hier in geen twintig jaar iemand had geslapen.

Naast het bed stond het bureautje waar Ingmar elke avond zijn huiswerk aan maakte. Ik had een enorme hekel aan studeren, dus ik had altijd een beetje medelijden met Ingmar, die enorm zijn best moest doen om mee te komen op school. Pas veel later, toen hij al een gezin had en serieus geld begon te verdienen, realiseerde ik me dat mijn kleine broertje het helemaal niet erg vond om huiswerk te maken en hard te blokken voor zijn proefwerken. Ingmar *biel* van hard werken en studeren.

Ik vond dat toen onvoorstelbaar. En nog steeds snap ik niet wat er zo geweldig is aan de negentig-urige werkweken, de weekends op kantoor, de dossiermappen die mee naar huis gaan. Ik zie het in mijn omgeving, ik zie het bij Ingmar. Zijn huid is van papier, zijn ogen staan dof. Hij lijdt aan Werk, en waarvoor?

Ingmar doet iets financieels bij een grote uitgever. Zijn

enorme salaris wordt aangevuld met krankzinnige bonussen en eindejaarsuitkeringen. Tegelijkertijd draagt hij al vijftientwintig jaar hetzelfde plastic horloge en rijdt hij in een stinkende, gedeukte stationwagen.

Ik begrijp zijn leven niet.

Aan de raamzijde van de kamer hing een poster van een propellervliegtuig aan de muur. Het vliegtuig was rood, de achtergrond hemelsblauw – de kleuren waren nog net zo fris en optimistisch als dertig jaar geleden, toen ik de poster exact op die plek ophing, en ik bedacht me dat de muur al die tijd nooit opnieuw behangen was geweest.

In het boekenkastje herkende ik de harde ruggen van mijn jongensencyclopedie, een oude postzegelcatalogus, wat schoolschriften.

Ondertussen was ik vergeten waarom ik daar eigenlijk was. Ik draaide me om en wilde de kamer uitlopen toen ik bij de deur het portret van Gorby zag hangen. De schedel van de Grote Man glom zelfgenoegzaam, zijn blik was zacht maar vastbesloten.

Ik had dit portret niet zelf opgehangen. Mijn moeder had dat gedaan toen ik in Moskou zat. Pas veel later drong tot me door hoe eigenaardig dat eigenlijk was, want deze man was in zekere zin mijn gevangenisbewaarder. Maar mijn moeder was in mijn afwezigheid ook in de ban geraakt van Gorby, misschien nog wel meer dan ik, ze aanbad die man.

Gorby... Ik kan zijn volledige naam nog steeds niet uitspreken... 't Viel me nu op hoe blozend karakterloos zijn gezicht eigenlijk was. Zo week en kleurloos, slap glimmend als een aangespoelde kwal. Wat zag ik in die vent? Wat hoorde ik in al die vage luchtfietserij, die halfzachte bespiegelingen?